

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ.КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ – СКОПЈЕ

ГОДИШНИК

НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ

ANNUAIRE
DE LA FACULTÉ DE DROIT
“IUSTINIANUS PRIMUS” DE SKOPJE

ВО ЧЕСТ НА
ПРОФ. Д-Р ЈАНЕ МИЉОВСКИ

Скопје 2016

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ.КИРИЛ И МЕТОДИЈ“— СКОПЈЕ
L'UNIVERSITE "ST CYRILLE ET METHODE" – SKOPJE

ГОДИШНИК НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ

ГОДИШНИК	ТОМ 54	СКОПЈЕ	2016

Издавач: Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

За издавачот: проф. д-р Сашо Георгиевски, в.д. Декан
Адреса на издавачот: бул. Гоце Делчев 96, 1000 Скопје, Р. Македонија

Главен и одговорен уредник: проф. д-р Александар Стојков

Уредувачки одбор:

проф. д-р Владимир Кандиќан (Правен факултет „Јустинијан Први“ - Скопје)
проф. д-р Весна Пендовска (Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје)
проф. д-р Ванчо Узунов (Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје)
проф. д-р Тодор Каламатиев (Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје)
проф. д-р Горан Коевски (Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје)
проф. д-р Димитар Гелев (Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје)
проф. д-р Александра Максимовска (Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје)
проф. д-р Александар Блимовски (Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје)
проф. д-р Франьо Штиблар (Правен факултет во Љубљана, Словенија)
проф. д-р Катарина Заји (Правен факултет во Љубљана, Словенија)
проф. д-р Матјаж Амброж (Правен факултет во Љубљана, Словенија)
проф. д-р Младен Ведриш (Правен факултет во Загреб, Хрватска)
проф. д-р Иван Коприќ (Правен факултет во Загреб, Хрватска)
проф. д-р Хрвоје Арбутина (Правен факултет во Загреб, Хрватска)
проф. д-р Давор Деренчиновиќ (Правен факултет во Загреб, Хрватска)
проф. д-р Александра Јовановиќ (Правен факултет во Белград, Србија)
проф. д-р Сима Аврамовиќ (Правен факултет во Белград, Србија)
проф. д-р Срца Божовиќ (Правен факултет, Универзитет „Медитеран“ во Подгорица, Црна Гора)
проф. д-р Стати Статев (Универзитет за национално и светско стопанство во Софија, Бугарија)
проф. д-р Владимир Петров (Правен факултет, Нов бугарски универзитет во Софија, Бугарија)
проф. д-р Нермин Оруч (Меѓународен универзитет во Сараево, Босна и Херцеговина)
проф. д-р Сенад Софтиќ (Економски факултет, Универзитет во Сараево, Босна и Херцеговина)
проф. д-р Тиери Варин (Харвард универзитет во САД)
проф. д-р Натали де Марселис (Политехнички универзитет во Монреал, Канада)

Секретар: доц. д-р Катерина Шапкова

ISSN 0583-5062

Печати: Академски печат

Лектура: Ивана Коцевска

Тираж: 150

Објавувањето на овој Годишник и подготовката на трудови чии што автори се вработени на Правниот факултет „Јустинијан Први“ - Скопје е во рамки на Проектот “Евроинтеграција на општествениот, правниот и политичкиот систем на Република Македонија”.

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ.КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ – СКОПЈЕ

ГОДИШНИК
НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ
ANNUAIRE
DE LA FACULTÉ DE DROIT
“IUSTINIANUS PRIMUS” DE SKOPJE

ВО ЧЕСТ НА
ПРОФ. Д-Р ЈАНЕ МИЉОВСКИ

Скопје 2016

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	VII
д-р Јадранка Дабовиќ Анастасовска, д-р Валентин Пепељугоски ПРЕНОСЛИВОСТА НА ПАТЕНТОТ УСЛОВ ЗА ЕКОНОМСКО ИСКОРИСТУВАЊЕ И ЕФЕКТИВАЊЕ НА МАТЕРИЈАЛНИТЕ (ИМОТНИТЕ) ПРАВА НА НОСИТЕЛОТ НА ПАТЕНТОТ	1
д-р Тодор Каламатиев, д-р Александар Ристовски ЕКОНОМСКИ ЗАВИСЕН ТРУД И ЕКОНОМСКИ ЗАВИСНИ РАБОТНИЦИ – НОВА ФОРМА НА РАБОТА И НОВ (<i>TERTIUM GENUM</i>) РАБОТНО-ПРАВЕН СТАТУС НА РАБОТНИЦИ ПОМЕЃУ ВРАБОТЕНИТЕ И САМОВРАБОТЕНИТЕ ЛИЦА	33
д-р Горан Коевски, д-р Дарко Спасевски НАЈНОВИ ТЕНДЕНЦИИ ВО РАЗВОЈОТ НА ДОГОВОРНОТО ПРАВО ЗА ГРАДЕЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (2011 – 2016 ГОДИНА)	59
Vesna Pendovska, PhD, Aleksandra Maksimovska, Ph.D, Elena Neshovska Kjoseva, Ph.D TAX "INVESTMENT" POLICY: CASE STUDY ON THE COUNTRIES IN SOUTH EASTERN EUROPE	71
Prof. D-r Poliksena Gavroska, MSc. Ilija Rumenov PROVISIONAL, INCLUDING PROTECTIVE MEASURES IN THE BRUSSELS JIBIS REGULATION AND THEIR ENFORCEMENT IN THE EU	93
д-р. Димитар Гелев ОРГАНИЗИРАЊЕ НА АКЦИОНЕРСКО СОБРАНИЕ	111
д-р Тони Дескоски, д-р Вангел Доковски ТЕОРЕТСКИ АСПЕКТИ НА ТОЧКИТЕ НА ВРЗУВАЊЕТО КАЈ СЕМЕЈНИТЕ ОДНОСИ СО СТРАНСКИ ЕЛЕМЕНТ	125
д-р Тања Каракамишева-Јовановска ЕВРОПСКИТЕ ПАРТИИ И ПОЛИТИЧКИТЕ ГРУПИ ВО ЕВРОПСКИОТ ПАРЛАМЕНТ	141
д-р Татјана Петрушевска, м-р Марјан Попески УКРАИНА: ОСИЛО ИЛИ ПОСЛЕДНАТА ИМПЕРИАЛИСТИЧКА ВОЈНА	159
д-р Рената Тренеска-Дескоска УСТАВНИ ПАРАДОКСИ НА ПОМИЛУВАЊАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ОД 12.4.2016 ГОДИНА	197
д-р Никола Тупанчески, м-р Драгана Кипријановска КАЗНЕНОПРАВНА ЗАШТИТА НА ПРАВАТА ОД ИНТЕЛЕКТУАЛНА СОПСТВЕНОСТ	217
д-р Ванчо Узунов, д-р Биљана Петревска ЕКОНОМИКА НА КРИМИНАЛОТ: БАЗИЧНИ АСПЕКТИ	237

д-р Александар Стојков, д-р Игор Величковски, м-р Ивана Рајковик ПОВРЗУВАЊЕ НА ПЕРИФЕРНИТЕ ВАГОНИ КОН ЛОКОМОТИВАТА НА ЈАДРОТО НА ЕВРО ЗОНАТА: НЕВОЗМОЖНА МИСИЈА?	257
д-р Ненад Гавриловиќ ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТА ПРЕДИЗВИКАНА ОД ЖИВОТНИ: ОПШТ РЕЖИМ	301
д-р Мишо Докмановиќ ИЗБОРИТЕ НА ПРВАТА ДЕКАДА – СОЈУЗНИТЕ И РЕПУБЛИЧКИТЕ ИЗБОРИ НА ТЕРИТОРИЈАТА НА МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ ОД 1945 ДО 1953 ГОДИНА	325
д-р Јасна Бачовска-Недиќ, д-р Милена Апостоловска-Степаноска, д-р Христина Рунчева Тасев ЕВРОПСКИОТ ИДЕНТИТЕТ И ТЕОРИЈАТА НА ЈИРГЕН ХАБЕРМАС ЗА „УСТАВНИОТ ПАТРИОТИЗАМ“	341
д-р Владимир Божиновски ДЕФИНИРАЊЕ НА СОПСТВЕНОСТА ВО РАЗВИЕНИОТ СРЕДЕН ВЕК: ХРИСТИЈАНСКИОТ КОНЦЕПТ НА ЕВРОПА И ПРАВОТО НА СОПСТВЕНОСТ	355
доц. д-р Иван Дамјановски ИСТОРИСКО ИНСТИТУЦИОНАЛИСТИЧКА ПЕРСПЕКТИВА НА ПРОШИРУВАЊЕТО НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА	365
д-р Неда Здравева ЦЕНА НАСПРОТИ ВРЕДНОСТ – ПРАВНИ И ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ НА НАДОМЕСТУВАЊЕТО НЕМАТЕРИЈАЛНА ШТЕТА	379
д-р Елена Игновска АЛТЕРНАТИВЕН (ДОГОВОРЕН) ИМОТЕН РЕЖИМ ВО БРАЧНА И ВОНБРАЧНА ЗАЕДНИЦА	395
д-р Елена Макревска Дисоска ЕФЕКТИ ОД ФОРМИРАЊЕТО НА ВНАТРЕШНИОТ ПАЗАР НА ЕУ	409
д-р Елена Михајлова ОДРЖУВАЊЕТО НА ГРАНИЦИТЕ ПОМЕЃУ КУЛТУРНИТЕ ГРУПИ	433
д-р Милка Ракочевиќ ЗНАЧЕЊЕ И ФУНКЦИЈА НА НАЧЕЛОТО НА СОСЛУШУВАЊЕ НА СТРАНКИТЕ ВО СОВРЕМЕНАТА ПАРНИЧНА ПОСТАПКА	443
д-р Драги Рашковски, д-р Викторија Кафеџиска Е- ГЛАСАЊЕ ВО ШВАЈЦАРИЈА	459

д-р Катерина Шапкова МЕРЕЊЕ НА ЗАШТИТАТА НА СОПСТВЕНИЧКИТЕ ПРАВА: ПРЕГЛЕД НА КОРИСТЕНИ МЕРИЛА ВО ЛИТЕРАТУРАТА ОД ОБЛАСТА НА НОВАТА ИНСТИТУЦИОНАЛНА ЕКОНОМИЈА	475
м-р Катерина Жатева ПРАВНА ЕТИКА ВО САД	495
м-р Марко Кртолица ДИЛЕМИ И ПРЕДИЗВИЦИ ОКОЛУ ЗАДОЛЖИТЕЛНОТО ГЛАСАЊЕ – ПРАВО VS. ПРАВО И ОБВРСКА	507

1.01 Изворна научна статија
УДК: 347.939

Д-р Милка Ракочевиќ*

Значење и функција на начелото на сослушување на странките во современата парнична постапка

Резиме

Предмет на интерес на трудот е поимот и значењето на начелото на сослушување на странките во современата парничната постапка, во процесната теорија познато и како начело на контрадикторност. Како еден од фундаменталните постулати на парничната постапка, начелото на сослушување на странките е од исклучителна важност за обезбедување на квалитетна правна заштита, бидејќи со неговата примена се тежнее кон остварување на исклучително важна цел – обезбедување на процесна рамноправност на странките во постапката. Трудот се занимава со теориска анализа на суштината на овој базичен принцип на парничната постапка. Во фокусот на интерес се концептот, значењето, функцијата и целите кои се остваруваат со принципот на контрадикторност во современите процесни системи.

Клучни зборови: парнична постапка, сослушување на странки, контрадикторно судење, процесна рамноправност

1. Парничната постапка, по правило, претпоставува постоење на спор кој треба да се реши. Спорот создава неизвесност и несигурност во граѓанскоправните односи поради што ја нарушува рамнотежата во граѓанскоправниот поредок. Во тој контекст, парничната постапка се јавува како начин преку кој повторно се воспоставува рамнотежата на нарушениот поредок. Како метод

* Доцент на научната област Граѓанско процесно право на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, бул. Гоце Делчев 96, Скопје, e-mail: minjarakocevic@yahoo.com.

преку кој се остварува правната заштита, парничната постапка пред себе има поставено определени цели кои треба да ги реализира. Меѓу нив, како основна цел се поставува обезбедувањето на квалитетна правна заштита која се постигнува со донесување на правилна и законита одлука за спорниот правен однос. Правната заштита не би можела успешно да се реализира без почитување и правилно применување на начелата на кои е изградена парничната постапка, а кои имаат значење на основни водилки, „патокази“ за остварување на нејзините цели. Еден од тие постулати, од суштинска важност за парничната постапка, е и начелото на сослушување на странките, во процесната теорија познато и како начело на контрадикторност. Како фундаментален принцип на модерната парнична постапка, суштината на принципот на сослушување на странките се изразува преку правилото според кое судот е должен пред донесување на мериторна одлука, на секоја странка да ѝ даде можност да го изнесе својот став за барањата, предлозите и наводите на својот противник, односно да се произнесе и да се изјасни за прашањата кои со одлуката на судот треба да бидат расправени.

2. Принципот на контрадикторност е еден од темелните процесноправни постулати. Овој принцип е од исклучителна важност за правилно и законито спроведување на парничната постапка, поради што може да се забележи дека ниту еден модел на парнична постапка, во ниту еден современ правен систем не може да се замисли без неговото присуство.¹ Како еден од основните принципи на парничната постапка, принципот на контрадикторност во себе ги содржи минималните стандарди на фер постапувањето. Може да се notiра дека во него е инкорпорирано правото на странките при остварувањето, односно заштитата на своите права во постапката, да имаат разумна можност да ја изнесат својата одбрана или поинаку кажано, целта на начелото на сослушување на странките е да се обезбеди правото на одбрана. Начелото на сослушување на странките во нашиот процесен систем своја гаранција добива во членот 5 од Законот за парничната постапка.² Според општото правило кое го рефлектира начелото на сослушување на странките, судот е должен пред донесување на одлука за одделно барање поставено во постапката, на секоја странка да ѝ даде можност да се изјасни за барањата и наводите на својот противник.³ Својата одлука судот не може да ја заснова врз факти и докази за кои на странките не им е дадена можност да се изјаснат.⁴

¹ Во некои европски држави начелото на сослушување на странките добива ранг на уставно начело. Види чл. 103 на германскиот Устав, чл. 104 на швајцарскиот Устав, чл. 24 на италијанскиот Устав. Во други држави, законодавците му даваат ранг на основен принцип на парничната постапка. Види чл. 14-17 на францускиот *Code de procedure civile*, чл. 8 на бугарскиот Граѓански процесуален кодекс.

² Закон за парничната постапка – ЗПП, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 79/05, 110/08, 83/09, 116/10 и 124/15.

³ Види чл. 5 од ЗПП.

⁴ Види чл. 7 ст. 3 од ЗПП.

3. По својата суштина начелото на контрадикторност во постапката значи дека на странката мора да ѝ биде овозможено изнесување на факти, докази и правни ставови, изјаснување за сите наводи на противната странка и за целокупниот процесен материјал кој може да влијае на одлуката на судот. Правото на сослушување во постапката дава гаранција дека секому ќе му биде овозможено да дојде до збор во постапката во која се расправа за неговите субјективни права и правни интереси. Тоа право овозможува човекот да не се претвори во објект на одлучувањето, со што му се гарантира положбата на субјект во постапката.⁵ Основната функција на начелото на сослушување на странките се изразува во овозможувањето на странките во текот на целата постапка да ги изнесуваат своите ставови за наводите, барањата и предлозите на својот опонент. Изнесувањето на одделни мислења и поставувањето на различни и по правило спротивставени тези за истото прашање, перцепцијата и анализата на предметот на спорот од различни аспекти, заемната критика на изнесените ставови остварена преку расправањето, овозможува продлабочено испитување на предметот, утврдување на вистината и донесување на правилна одлука.

4. Изразено преку правната максима *audiatur et altera pars* (нека и другата страна биде прослушана), начелото на сослушување на странките, со векови претрпено во праксата и теоријата на (граѓанската) парничната постапка, влегува во самиот поим на парницата. Преку ова начело се тежнее кон две цели: 1) да се обезбеди рамноправност на странките пред судот при заштита на нивните субјективни права и правни интереси и 2) судот, во двете странки, или поинаку речено, во нивната дискусија, да добие извор на сознание за фактите релевантни за решавање на спорот.

5. Начелото на сослушување на странките подразбира рамноправни странки. Со начелото на сослушување на странките се тежнее кон остварување на рамноправноста и процесната рамнотежа на странките во постапката. Во процесната доктрина ќе сретнеме мислења кои рамноправноста на странките во парничната постапка ја идентификуваат и ја истражуваат преку три форми на процесна еднаквост.⁶ Според нив, рамноправноста на странките претставува централна структурна карактеристика на системот на парничната постапка, при што се прави дистинкција помеѓу три вида на еднаквост: *equipage equality*,⁷ *rule equality*⁸ и *outcome equality*.⁹ Принципот на рамноправ-

⁵ A. Galič, „Ustavne procesne garancije u arbitražnom postupku“, *Pravo u gospodarstvu*, broj 2/2000, 242.

⁶ Види W. B. Rubenstein, „The Concept of Equality in Civil Procedure“, *Cardozo Law Review*, Vol.23:5, 2001-2002, 1867.

⁷ Основна премиса на која е изградена парничната постапка е идејата дека најпрецизните и најприфатливите исходи на постапката се резултат на вистинска борба помеѓу рамноправните парничари. Постигнувањето на оваа цел ќе зависи од капацитетот на странките да ги презентираат нивните аргументи и соодветно на нив да презентираат докази.

⁸ Процесните системи ја застапуваат идејата дека парничарите во конкретна парница треба да имаат еднакви процесни можности. Истовремено, се застапува и позицијата дека сличните предмети треба да бидат процесуирани врз основа на слични процесни правила.

ност, во парничната постапка остварен преку начелото на сослушување на странките не налага странките во т.н. „борба во судницата“ да имаат еднакви вештини, односно способности да ги бранат своите интереси во постапката. Тој не претпоставува дека странките мора да постигнат определен стандард при нивното излагање пред судот, односно да се произнесат со подеднаква ефикасност. Тој налага во „борбата“ пред судот да постои еднаквост на оружјата помеѓу парничарите, што ќе рече концепцијата на процесните правила да биде таква што ќе овозможи секоја страна при формулирањето и презентирањето на својата позиција да биде еднакво „вооружена“ за „борба“, односно да ги има истите процесни овластувања кои ги има и нејзиниот противник.⁹ Определување нередипрочни ограничувања при користење на процесните овластувања на која било од странките би имплицирало негативен ефект по рамнотежата помеѓу оној кој во определена ситуација напаѓа и оној кој во таа ситуација е во положба да се брани од таквиот напад, независно дали во конкретниот случај нападот доаѓа од страната на тужителот или, пак, од страната на тужениот. Секоја неизбалансираност помеѓу овластувањата (можностите) на странките се смета за недозволиво и беспелно. Процесните средства мора да бидат заемни и симетрични. Поинаквото гледање на работите едноставно би ја загрозило еднаквоста на странките, кој се јавува како есенцијален услов за постигнување на фер постапка. Степенот до кој процесните правила овозможуваат еднакви можности за парничарите, можеби е и најважниот критериум според кој ќе се оценува правичноста и ефикасноста на правната заштита.¹¹

6. Начелото на сослушување на странките овозможува собирање на процесниот материјал. Врховна цел на секоја парнична постапка и основен критериум за оцената на квалитетот на секоја поединечна парница е правилноста и законитоста на донесената одлука. Во суштина, за да може да се постигне оваа цел, како основен услов се поставува утврдувањето на вистината. Најчесто и најкомплетно, вистината ќе „излезе на виделина“ низ тензијата помеѓу двете, еднакво вооружени страни, кои најагресивно ќе ги застапуваат нивните најсилни позиции. Вистината ќе биде најдобро откриена преку моќните изјави на двете спротивставени страни засегнати во конкретниот спор.¹² За судот, странките претставуваат извор на информации за околностите кои

⁹ Начелото на сослушување на странките ја прави нужна истоветната примена на правото. Како елемент на правото на фер (правично) судење, тоа го подразбира еднаквото постапување на судот, т.е. постапувањето на ист начин секогаш кога ќе се јават исти или истоветни процесни ситуации. Процесниот систем настојува да обезбеди постигнување на истоветни резултати во истоветни предмети. Процесните правила се оние кои постигнуваат конзистентни исходи во слични предмети

¹⁰ Како што сликовито забележува еден автор: „Не би било правично на едниот „натпреварувач“ во судење со борба да му се даде копје и штит, а на другиот само нож“. Така, J. S. Silver, „Equality of Arms and the Adversarial Process: A New Constitutional Right“, *Wisconsin Law Review*, 1990, 1037.

¹¹ *Ibidem*.

¹² J. S. Silver, *op. cit.*, 1035.

се од значење за донесување на одлука. Поконкретно, тие се извор на сознание за фактите кои се поврзани со засновањето, развитокот и евентуално престанокот на правните односи поради кои, односно по повод кои настанал спорот. Сепак, за судот, странките односно нивните изјаснувања, земени одделно секое за себе не претставуваат доверлив извор на сознание за релевантните околности. Ова, поради тоа што секоја странка во парницата, разбирливо, ќе ја брани онаа состојба на работите според која очекува дека ќе успее во спорот, односно ќе го застапува она што најдобро погодува на заштитата на нејзините интереси. Токму поради ваквата околност, на судот му се налага да ги сослуша и двете странки. Така, од една страна, со секоја измината фаза од парничната постапка, помеѓу парничарите сè повеќе ќе се развива дискусија за животните случувања кои биле причина за настанување на спорот. Од друга страна, судот таквата дискусија внимателно ќе ја следи. Притоа, тој ќе настојува со погодни прашања да ги наведе странките што потполно и на што појасен начин да ги разјаснат меѓусебните односи, а особено ќе се обиде да дознае од странките за околностите кои се од значење за развој на тие односи, па според тоа и од значење за решавање на спорот. Но, ползата од сослушувањето на странките не е само во тоа што секоја странка ќе добие можност да го изнесе своето сопствено наоѓање, односно становиште за спорната ситуација. Придобивката на начелото на сослушување на странките ја гледаме уште повеќе во тоа што странките ќе дадат анализа, критика, односно оценка на ставовите кои нивниот противник ги изнел пред судот.¹³

7. Начелото на сослушување на странките поставува императив за судот да им овозможи на странките да се изјаснат во постапката. Должноста на судот да ѝ овозможи на странката да се изјасни во постапката се изразува во повеќе форми: да ѝ даде можност на странката да ги изнесе своите фактички наводи, барања, предлози, а особено предлозите за докази; да ѝ овозможи на странката да се изјасни за наводите, барањата и предлозите на противната странка; да ги земе предвид наводите, барањата и предлозите на странките; да ги разгледа сите наводи, барања и предлози на странките и по нив да се произнесе, односно да донесе одлука; да ги земе предвид и да ги разгледа правните сфаќања на странките во врска со предметот на спорот.¹⁴ Со принципот на сослушување на странките не се изразува само една должност на судот, туку истовремено се потенцира и едно право на странката. Најширокото овластување на странката – да презема парнични дејствија, добива своја практична вредност во тоа што ѝ се овозможува да го изнесе своето средство на одбрана или напад по повод средството со кое се послужил нејзиниот противник. Содржината на начелото не се ограничува на правото на тужениот да

¹³ Види повеќе кај M. Marković, *Građansko procesno право*, Beograd, 1957, str. 66, и M. Marković, *Osnovna načela parničnog postupka*, Novi Sad, 1977, 8-9.

¹⁴ A. Јакшић, *Граѓанско процесно право*, Beograd 2009, 160.

се брани од тужбата.¹⁵ Истиот принцип во себе го инкорпорира и правото на тужителот со свои средства да го продолжи нападот по повод одбраната на тужениот, како и правото на тужениот против таквите средства да ја изнесе својата понатамошна одбрана. Начелото на сослушување на странките и гарантира на странката право да се брани од сите офанзивни и дефанзивни активности на нејзиниот парничен противник.

8. Ако парничната постапка ја дефинираме како метод на пружање на правна заштита, а постулатите на кои таа е изградена како елементи од кои суштински зависи квалитетот на таквата заштита, со начелото на сослушување на странките, како еден од тие елементи, се тежнее кон остварување на исклучително важна цел – обезбедување на рамноправноста на странките во постапката. Анализирани од тој аспект, начелото на сослушување на странките може да се разбере во пошироко и потесно значење. Во пошироко значење овој постулат подразбира изедначување на процесните позиции на двете странки. Странките се во симетрична положба кога ги користат овластувањата изведени од диспозитивната максима.¹⁶ Симетријата се воочува и во актите на диспонирање со предметот на спорот.¹⁷ Понатаму, под еднакви услови и за двете странки и со исполнување на потребните процесни претпоставки, на странките им се расположливи правните лекови. Рамноправноста е изразена и во основното правило за определување на месната надлежност.¹⁸ Идејата за изедначување на процесната позиција на странките во постапката се изразува и преку поучување на неуката странка за нејзините процесни права. Рамноправната положба на странките се остварува и со посредство на правилата со кои се уредува сиромашкото право – ослободување на странката од претходно поднесување на трошоците на парничната постапка. Во нешто потесно значење, а, пред сè, како израз на едно посебно право на странката, кон остварување на начелото на сослушување на странките придонесува и системот на правила за правото на странката да се користи со својот јазик и писмо во пос-

¹⁵ Како забележува *Poznić*, тужениот несомнено го има правото да се брани од тужбата, но не како некоја посебна категорија на право, туку како еден вид на негово општо овластување да го изрази својот став по повод процесната активност на тужителот, а пред се изјаснување на неговиот став по повод тужбата. В. *Poznić, Gradansko procesno pravo*, Beograd, 1978, 144.

¹⁶ Така, на овластувањето на тужителот да иницира постапка, односно да поднесе тужба соодветствува овластувањето на тужениот да поднесе противтужба. На овластувањето на тужителот да поднесе инцидентално барање за утврдување соодветствува можноста на тужениот да истакне материјалноправни приговори и со тоа самиот да стапи во позиција на тужител и сл.

¹⁷ Тужителот може да се одрекне од тужбеното барање, а тужениот може да го признае тужбеното барање. Двете странки заедно можат да го решат спорот со склучување на судско порамнување.

¹⁸ Тужениот мора да ја прифати парничната бидејќи не може да ја отстрани, односно да ја спречи околноста да биде тужен, но затоа месната надлежност, по правило, се определува на начин кој му погодува на тужениот. Парничната постапка се поведува пред судот на чие подрачје тужениот има живеалиште (престојувалиште) односно седиште.

тапката.¹⁹ Во потесно значење начелото на сослушување на странките подразбира должност на судот на секоја странка да ѝ даде можност да се изјасни за барањата и наводите на противната странка и дури по исполнување на наведената претпоставка, судот за таквите барања може да одлучува. Странката мора да се извести за сите процесни дејствија кои ги презема нејзиниот противник бидејќи таа не би можела да го користи своето право да биде сослушана во постапката ако претходно не ѝ било овозможено да се запознае со процесните активности преземени во постапката. Оттука, во функција на остварување на начелото од непосредно значење е и системот на правила кои го регулираат доставувањето, преку кои странката се известува за процесните активности на противната странка и дејствијата на судот со цел на странката да ѝ биде овозможено изјаснување по истите. Но, не само тоа. На странката мора да ѝ биде оставено определено време да се запознае со тие дејствија, да се подготви и по истите да се изјасни. Странките можат да партиципираат во постапката на начин кој ќе го обезбеди нивното активно учество во постапката, што ќе значи и изјаснување за дејствијата на противникот. Дали ќе ја користи таквата можност и како ќе ја манифестира својата процесно релевантна волја зависи исклучиво од неа самата. Но, во најголем број случаи, странката редовно ќе се брани од наводите на противникот, бидејќи не сака да предизвика исход на постапката на нејзина штета. Од друга страна, пак, со таквото соочување помеѓу странките, судот доаѓа во можност да ја обезбеди потребната фактичка и доказна граѓа која ќе биде основа за донесување на одлука. Тука го гледаме значењето на начелото на сослушување на странките од аспект на неговата врска со расправното начело.²⁰

9. Од сите постулати на кои се издигнува парничната постапка, начелото на сослушување на странките истата ја следи уште од самите почетоци. Можеме слободно да кажеме дека правото да се биде сослушан во постапката е

¹⁹ Имајќи еден поекстензивен пристап кон содржината на начелото на сослушување на странките, во истата го инкорпорираме и правото на преведувач, за странката која е припадник на заедница, а која не го разбира и не го зборува македонскиот јазик и неговото кирилско писмо (чл. 6 став 3 од ЗПП). Според законската норма, правото на преведувач го има само странка која е граѓанин на Република Македонија. Ако во постапката како странка се јавува странец, иако во ЗПП никаде не е посебно предвидено, судот има обврска и нему да му укаже дека може постапката да ја следи на својот јазик и да му обезбеди преведувач за таа цел. Во однос на правото на преведувач, ќе забележиме две работи кои укажуваат на постоење на евентуална нерамноправност на странките во постапката. Прво, недостаток на ЗПП е тоа што воопшто изрично не се уредува правото на преведувач за странката која е странец. Второ, ЗПП предвидува дека трошоците за преведување што настануваат со примената на одредбите на ЗПП за правото на употреба на својот јазик и писмо, паѓаат на товар на Буџетот на Република Македонија кога се работи за користење на тоа право од страна на странка која е граѓанин на Република Македонија (чл. 97 од ЗПП). Тоа значи дека ако како странка се јави странец, кој има потреба од преведувач, истиот ќе мора трошоците за преведувањето да ги плати самиот, бидејќи одредбите од ЗПП кои се однесуваат на трошоците за преведување, а кои паѓаат на товар на државата се однесуваат само на граѓаните на Република Македонија. Сметаме дека овој пропуст во иднина треба да се отстрани.

²⁰ Така, Р. Кеча, *Граѓанско процесно право*, Београд, 2010, 123-125.

едно од најстарите, ако не и најстаро начело од сите принципи кои ја компонираат парничната постапка. Во правната доктрина ќе сретнеме мислења според кои со начелото на сослушување на странките започнува историјата на организираната заштита на субјективните права, бидејќи должноста да ѝ се овозможи на странката да се изјасни во постапката претставува, пред сè, императив за некој трет, кој во предметот на спорот се јавува како незаинтересирана страна со функција да донесе одлука и да примени соодветна санкција. Овој императив кој, како и секој друг императив, е обезбеден со правна санкција, имплицира постоење на општествена власт која истиот го поставила (регулирала), односно, со други зборови кажано, принципот на сослушување на странките претпоставува постоење на регулирана правна заштита. Со неговото акцептирање определена е структурата на парничната постапка во субјективна смисла: организираната правна заштита е заснована на системот на три субјекти со различни улоги, по што таа се разликува од самозаштитата која на историската сцена се јавува како нејзин претходник.²¹

10. Значењето на правото да се биде сослушан во постапката може да се анализира од два аспекти или поинаку кажано, неговата вредност е двојно изразена. Од една страна, тоа е принцип кој на парничарите им дава можност да се изјаснат за сите прашања кои се поставуваат како релевантни за донесување на мериторна одлука. Од тој аспект, изјаснувањето на странките се јавува како најпогодно средство за постигнување на материјално правилна одлука. Од друга страна, правото на странките да бидат сослушани во постапката има автономна (самостојна) процесна вредност која се изразува двојно: во односот помеѓу странките и судот, преку кој ја гледаме загарантираната положба на субјект во постапката; и во обезбедувањето на рамноправност на странката во однос на нејзиниот опонент во постапката (односот тужител-тужен, односно тужен-тужител), преку кој ја воочуваме еднаквоста на субјектите пред законот. Би било погрешно, значењето на начелото на контрадикторност да се интерпретира само како еднаквост на странките. Ова, поради тоа што рамноправноста на странките е почитувана и во онаа ситуација кога на ниту една од странките не ѝ е овозможено да биде сослушана за определено прашање. Вредноста на принципот на сослушување на странките ја гледаме во тоа што преку истиот е изразена тенденцијата да се обезбеди определен квалитет на односот помеѓу странката и судот, како орган кој одлучува за нејзините права, а тој квалитет особено се изразува во гарантирање на целосна можност за активно учество во постапката и за одбрана на своите интереси.²²

11. Во нашиот правен систем, конститутивните основи на начелото на сослушување на странките се утврдени со Уставот на Република Македо-

нија.²³ Имено, суштината на овој принцип се заснова на уставното начело на еднаквост пред законот. Основите на принципот ги гледаме во неколку уставни одредби: 1) оние кои ја прокламираат еднаквоста на граѓаните: граѓаните се еднакви во слободите и правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба; граѓаните пред Уставот и законите се еднакви;²⁴ и 2) оние кои го гарантираат правото на еднаква правна заштита: секој граѓанин може да се повика на заштита на слободите и правата утврдени со Уставот пред судовите и пред Уставниот суд на Република Македонија во постапка заснована врз начелата на приоритет и итност;²⁵ се гарантира правото на жалба против одлуки донесени во постапка во прв степен пред суд.²⁶ ²⁷ Со уставот загарантираното право на правна заштита би останало само уставна прокламација кога во постапката за пружање на правна заштита не би биле обезбедени цврсти гаранции за неговото остварување. Начелото на сослушување на странките се јавува како една од тие гаранции. Почитувањето на овој принцип при спроведување на парничната постапка е една од најважните претпоставки за остварување на правото на еднаква правна заштита. Поради суштинската важност на принципот на контрадикторност за остварувањето на правична правна заштита, законодавецот ја моделирал парничната постапка во сите нејзини стадиуми на начин да им обезбеди на странките реална можност да се бранат во постапката, односно и на двете странки да им се даде можност да се изјаснат и да заземат определено држење спрема активностите на противната странка.

12. Принципот на сослушување на странките своја потврда добива и во меѓународните документи. Тој се јавува како суштинска, конститутивна компонента на правото на правично судење (*fair trial*) кое го гарантира Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи.²⁸ Правото

²³ Устав на Република Македонија – УРМ, Службен весник на Република Македонија, бр.52/91, бр.1/92, бр.31/98, бр.91/01, бр.84/03, бр.107/05, бр.3/09.

²⁴ Види чл. 9 од УРМ.

²⁵ Види чл. 50 од УРМ.

²⁶ Амандман XXI на УРМ. Со амандманот XXI на УРМ се заменува членот 15 на УРМ, Службен весник на Република Македонија бр. 107/05.

²⁷ Во некои модерни уставни системи правото на странката да биде сослушана во постапката (правото на одбрана) е изрично предвидено. Така, германскиот Устав во член 103 ја содржи уставно процесната гаранција на правото на сослушување – „Vor Gericht hat jedermann Anspruch auf rechtliches Gehör“ („Пред судот секој има право да биде сослушан“); италијанскиот Устав во член 24 став 2 предвидува: „Секој има неприкосновено право на одбрана во секоја фаза и стадиум на било која судска постапка“. Некои уставни системи инкорпорираат правото на странката да биде сослушана во општи клаузули како што е клаузурата *due process* во Уставот на САД која и гарантира на секоја странка во постапката правична и адекватна можност да биде сослушана во постапката.

²⁸ Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи – ЕКЧП, потпишана на 4.11.1950 година, во Рим, од 12 држави, членки на Советот на Европа, стапи во сила на 3.9.1953 година, ратификувана од осум земји. Во Република Македонија ратификацијата е извршена во 1997 година. Законот за ратификацијата е објавен во Службен весник на

²¹ Така, В. Poznić, op. cit., str. 144.

²² Така, А. Galič, „Načelo kontradiktornosti u parničnom postupku“, *Pravni život*, broj 12, Beograd, 2005, 42.

на правично судење е обезбедено во членот 6 на Европската конвенција: „Секој при определувањето на неговите граѓански права и обврски има право на правично и јавно судење во разумен рок, пред независен и непристрасен трибунал, основан со закон“ (чл. 6 став 1 од ЕКЧП). Правото на правично судење претставува една од најфундаменталните гаранции за почитување на демократијата и владеењето на правото на европскиот континент.²⁹ Дел од аспектите на правичното судење, како право на постапка со определени квалитети, најнепосредно се однесуваат на правото на странката да биде сослушана во постапката. Тука се подразбираат правото на процесна рамноправност (*equality of arms*), правото на контрадикторно судење (*adversarial proceedings*) и правото на сослушување (*fair hearing*).

13. Низ историјата на граѓанската постапка, континуирано се развивале бројни основни принципи на постапката со единствена цел да ги претстават фундаменталните права на странките *vis-à-vis* судијата, противникот и третите лица. Меѓу нив се вбројува и правото на странката да се изјасни во постапката (правото на одбрана). Суштинско за поимање на начелото на сослушување на странките како базичен принцип е верувањето дека тој претставува есенцијален минимум за секој цивилизиран систем на правосудство, но истовремено и перманентен, односно непроменлив дел на таквиот систем.³⁰ Процесната гаранција со која се остварува начелото на контрадикторност не се појавува, ниту, пак, се востановува во парничната постапка дури откако се поставиле норми кои го озакоиниле и му дале правна сила на овој принцип. Станува збор за постулат кој е плод на повеќе вековен развиток на парничната постапка. Националните правни системи, преку своите уставни и законски норми само го потврдуваат правото кое постоело и пред тоа. И уште повеќе. Паралелно со процесот на „конституционализацијата“, се случува уште еден важен процес т.н. „интернационализација“ на принципот со неговото гарантирање во низа меѓународни конвенции, меѓу кои Европската конвенција за човековите права и основни слободи се покажа како најдобар пример во спроведувањето на тој процес. Оттука, принципот на сослушување на странките освен како фундаментална можеме да ја дефинираме и како конституционална и интернационална процесна гаранција на странките во постапката.³¹ Сите погоре наведени одредби (и „конституционалните“ и „интернационалните“), анализирани од аспект на парничната постапка, како редовен метод на пружање на правна заштита при повреда, оспорување или загрозување на

Република Македонија бр. 11/97, а стапи во сила на 19.3.1997 година. По ратификацијата, ЕКЧП стана составен дел на домашното право на Република Македонија, со можност за непосредна примена од судовите во Република Македонија. Со влегувањето во сила на Законот за ратификацијата, судовите во Република Македонија добија можност да судат непосредно врз основа на Конвенцијата.

²⁹ C. Rozakis, „The Right to a Fair Trial in Civil Cases“, *Judicial Studies Institute Journal*, 4:2004, 96.

³⁰ M. Cappalletti, D. Tallon, *Fundamental Guarantees of the Parties in Civil Litigation*, Milano, 1973, 664.

³¹ M. Cappalletti, D. Tallon, op. cit., 664-666.

субјективните граѓански права, го поставуваат како императив водењето на парничната постапка со почитување на следниве основни постулати: 1) обезбедување на слободен пристап до судовите; 2) обезбедување на еднаквост на оружјето односно рамноправност и процесна рамнотежа на странките; и 3) обезбедување на правото на странките на контрадикторно расправање пред судот, односно правото да бидат сослушани во постапката или поконкретно кажано, правото да се бранат против сите процесни дејствија кои можат да имаат влијание на нивните права и интереси.³² Применети на процесното право овие насоки бараат постапката да се води со почитување на правилата за рамноправност на спротиставените странки. За да бидат еднакви пред судот, странките мораат да имаат еднаква можност да ги заштитат своите интереси. Поради тоа, судот мора да ѝ го обезбеди, односно да ѝ го овозможи правото на сослушување на секоја странка.

14. Како што може да се заклучи од формулацијата на начелото на сослушување на странките, судот е должен да ѝ овозможи на странката да се изјасни само за тезите на нејзиниот противник. Но, процесниот закон не му налага на судот да ја исполни оваа обврска само спрема противникот на странката. Судот, исто така, е должен таа можност да им ја даде на двете странки во однос на процесните дејствија кои што тој ги презема.³³ На овој аспект на начелото на сослушување на странките особено се укажува во процесната теорија. Начелото на еднаквост на процесните субјекти, односно начелото на контрадикторност налага странките да бидат запознаени со ставовите на судот од кои зависи насочувањето на парницата и нејзиниот исход. Се јавува како лужно континуираното известување и запознавање на странките од страна на судот за неговите работни тези, квалификации и оценки секогаш кога тие отстапуваат од оние на странките.³⁴ *Triva* забележува дека правото на одбрана во однос на активноста на противната странка значи и право на одбрана од дејствијата на сите други активни субјекти во парницата, бидејќи правото на процесна активност не им припаѓа само на странките. Ако не се прифати методот на т.н. отворено правосудење, гарантирањето на правото на од-

³² S. Triva, M. Dika, *Граѓанско парнично процесно право*, Zagreb, 2004, 148.

³³ Така, судот својата одлука не може да ја заснова врз факти и докази за кои на странките не им дал можност да се изјаснат, што значи и тогаш кога процесниот материјал го собрал по службена должност (чл. 7 став 2 од ЗПП); кога смета дека тоа е целесходно за правично решавање на спорот, судот ќе ги предупреди странките на нивната должност да го изнесат процесниот материјал, а особено на потребата од изнесување на решителни факти и предлагање на определени докази (чл. 205 став 1 од ЗПП); во текот на главната расправа судот се грижи да бидат изнесени сите решителни факти, да се дополнат нецелосните наводи и доказните средства, да се дадат разјаснувања погребни за да се утврди фактичката состојба, да се разјаснат правните прашања на спорот (чл. 283 став 2 од ЗПП); водењето сметка за процесните претпоставки имплицира судот да се изјасни во врска со нив (чл. 74, 263, 274, 286 од ЗПП); судот не може да ги спречи недозволените располагања на странките ако претходно не им го изложи неговниот став во врска со нив (чл. 3 став 3, чл. 307 став 4, чл. 317 став 2, чл. 318 став 3, чл. 319 став 2, чл. 320 став 2 од ЗПП).

³⁴ S. Triva, M. Dika, op. cit., 152.

брана само од активната на противната странка во суштина се сведува на минимизирање на правото на тотална одбрана, бидејќи тоа право не може да се реализира и во однос на дејствијата на другиот активен субјект во парницата – судот. Тезата, изведена од начелото на сослушување на странките, за правото на едната странка да се изјасни за дејствијата на другата странка, треба да се прошири и со тоа да се прокламира правото на странката да се изјасни за сите активности на судијата, за неговата намера да ги утврдува фактите и доказите, за неговото поинакво правно сфаќање за суштината на спорот од сфаќањето на странките. Ова нужно произлегува од активната улога која судот ја има во постапката: судот не е пасивен набљудувач на „двобојот“ на странките, туку заедно со странките ја определува темата на расправање. Кога судот би преземал активности, кои биле планирани независно од диспозицијата на странките и нивните критериуми, а притоа не ги известил парничарите за причините и целите на преземањето на тие активности, би ги довел истите во една независна и нерамноправна положба. Во вака поставеното пошироко сфаќање за досегот на начелото на контрадикторност треба да се уочи една гаранција повеќе во остварувањето на уставно прокламираното право на еднаква правна заштита.³⁵ Принципот на сослушување на странките иако прифатен и со вака пошироко значење, сепак, поставува само минимални гаранции за остварување на правото на еднаква правна заштита. Имено, преку својата содржина, начелото на контрадикторност им овозможува на странките да заземат став и да се осврнат на тезите кои ги презентирала противната странка, односно да се изјаснат за активностите кои судот има намера да ги преземе. Вака дадената можност ја обезбедува само формалноправната еднаквост на странките во постапката. За да се обезбеди и стварната еднаквост на странките, потребно е да бидат дадени далеку повеќе гаранции. Само така, можноста која ја дава сослушувањето на странките ќе биде доследно реализирана во правниот живот.³⁶ За постигнување на стварната еднаквост на странките во постапката не е доволно само на истите да им се овозможи да се појават пред судот кој ќе ги сослуша нивните тврдења, туку потребно е да се обезбедат гаранции за нивната фактичка еднаквост, чиј основ, во прв ред е економската еднаквост.³⁷ Токму судот е тој кој треба со

³⁵ Види повеќе кај S. Triva, „Esej o “otvorenom pravosuđu““, Zbirka radova Novo patrično procesno pravo, Zagreb, 1977, 210-211.

³⁶ B. Čalija, „Ustavno pravo na jednaku pravnu zaštitu i garantije kojima se ostvaruje u građanskom postupku“, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, XXII, 1974, 78.

³⁷ Како што забележува еден познат италијански процесуалист граѓанските и политичките слободи во демократските општества се гарантираат на сите. Но за сиромашниот човек, кој не располага со економски можности, кои всушност овие права и слободи ги претвараат во реалност, истите обично остануваат неисполнети ветувања. Познатата сентенца дека >>правото е еднакво за сите<<, која може да се прочита и во судницата, кај сиромашните предизвикува поубави чувства. Но, кога ќе се соочат со реалноста дека за уживање на таквата еднаквост е потребно да се потрошат повеќе пари отколку што ги имаат, тогаш оваа убав изрека кај нив предизвикува чувство на огорченост. Цитирано според M. Cappalletti, D. Tallon, op. cit., 521.

својата активна улога во постапката да го овозможи оној квалитативен скок од формалната еднаквост на странките во постапката кон стварната еднаквост. Еден од особено важните аспекти преку кој се манифестира активната улога на судот во таа насока е и давањето помош на неуката странка во постапката.³⁸

15. Во постарата процесната доктрина, но и сега сè уште постојат процесуалисти кои овој принцип го именуваат како принцип на обострано сослушување на странките, додека други практикуваат да го определуваат само како начело на сослушување на странките. Теоретичарите кои сметаат дека во називот на начелото треба да биде содржан и поимот „обострано“, својата позиција ја застапуваат со тоа што суштината на начелото ја гледаат во давањето на еднакви можности на секоја од странките во постапката. Наспроти тоа, стои ставот, на кој ѝ ние се приклонуваме, дека терминот *обострано* во себе едноставно не може да ги синтетизира сите содржини кои произлегуваат од овој принцип. Со инсистирање на обостраноста, се потенцира само положбата на странките во постапката, при што тежиштето се насочува само кон заемниот однос на парничарите. При така поставената концепција на принципот на контрадикторност, неосновано се одвлекува вниманието од третиот активен чинител во постапката, а тоа е судот.

16. Принципот на сослушување на странките налага на секоја странка да ѝ биде дадена можност да се изјасни за ставовите на противникот. Во согласност со диспозиционата максима, од волјата на странката зависи дали така дадената можност ќе ја искористи или не. Но, ако одлучи активно да партиципира во постапката, нејзиното однесување мора да биде во согласност со објективната цел на парничната постапка – обезбедување на ефикасна и ква-

³⁸ До донесување на ЗПП, оваа должност на судот беше издигната на степен на основен принцип на парничната постапка. Во важечкиот ЗПП во делот каде се содржани основните начела на парничната постапка, начелото на помош на неуката странка повеќе не се споменува. На прв поглед, може да се заклучи дека споменатото начело исчезнало од нашиот процесен систем и дека со текот на времето превагнале аргументите кои го оспоруваа. Пред се оние аргументи кои укажуваа дека примената на ово начело е потенцијално опасна по објективноста и непристрасноста на судот кој постапува односно дека тоа така изгледа од аголот на противната странка. Но, сепак тоа не е така. Според одделни одредби на ЗПП судот има обврска да ги заштити интересите на неуката странка во низа процесни ситуации. Обврската на лочување на неуката странка во новиот процесен режим партиципира во речиси идентични рамки како и во поранешните важечки прописи со таа разлика што сега не е изрично предвидено и не доби значење на основно начело на парничната постапка. Причините кои го оправдуваат неговото задржување во процесниот систем се сеуште многу силни и принципиелно незагорени. Со евентуално ограничување на ова начело, а со сеуште невостопоставен систем на задолжително застапување на странката од страна на квалификуван полномошник би биле загорезени фундаменталните квалитети кои мораат да се гарантираат во парничната постапка, а тука пред се мислиме на начелото на рамноправност на парничните странки. Затоа, пружањето помош на неуката странка (сеуште) претставува една од поважните гаранции во обезбедување на еднакво право на правна заштита. Види повеќе кај P. Keca, „О начелу помоћи неурој страници у парничном поступку“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, XLII 1 - 2, Нови Сад, 2008, стр. 309 - 320.

литетна правна заштита.³⁹ Точно е дека начелото на сослушување на странките на странката ѝ дава само овластување, т.е. ѝ овозможува избор какво држење да заземе во парницата, но тоа не значи дека странката со користење на таквото овластување може да оди на штета, односно да ја загрози функцијата на правната заштита. Овластувањата кои за странката произлегуваат од начелото на сослушување на странките процесниот закон ѝ ги признава со цел странката да се заштити од неоснованите барања на нејзиниот противник. Тие овластувања не ѝ се признаени за да може да ги осуети и оправданите барања на противната страна. Затоа, за странката е предвидена должност да ја зборува вистината и совесно да се користи со средствата на напад и одбрана кои и стојат на располагање. Овој императив странката мора да го почитува. Процесниот закон предвидува дека странката е должна пред судот да ја зборува вистината и совесно да се користи со правата што ѝ се признаени во постапката, т.е. со процесните овластувања.⁴⁰ При образложување на своите барања странката е должна целосно да ја презентира фактичката состојба на која го заснова своето барање, а за наведените факти е должна да предложи докази со кои тие факти се утврдуваат.⁴¹ Странката која ги користи овластувањата од начелото на сослушување на странките, треба да ги презема оние дејствија кои ѝ се потребни за да ги заштити своите интереси, но, секако, не оние дејствија кои би значеле нелојално однесување во парницата.

17. Почитувањето на правилата кои го уредуваат начелото на сослушување на странките претпоставува дека е остварена процесната рамноправност на странките во постапката. Процесната рамноправност на странките во постапката е предуслов за објективно судење. Од аспект на начелото на сослушување на странките, тој предуслов е исполнет ако судот во текот на целата постапка на двете странки подеднакво им дал можност за изјаснување и ако при донесувањето на одлуката го зел предвид она што го изнеле *двете* странки, истото правилно го оценил и дал аргументи за прифаќање или неприфаќање на тврдењата на *секоја* странка. Правото на странката да биде сослушана во постапката не е процесна гаранција која треба да биде анализирана *per se*. Некои автори забележуваат дека тоа е неразвоен атрибут на секоја фаза, стадиум, односно степен на постапката. Целосна компаративна анализа на оваа

³⁹ Примарна задача на парничната постапка е обезбедување на сеопфатна правна заштита во случај на повреда, оспорување или загрозување на индивидуалните (субјективните) права и интереси. Преку исполнување на оваа задача, парничната постапка остварува уште една цел: го зачувува интегритетот на приватноправниот поредок. Оваа цел се постигнува само ако со одлуките на судот донесени во парничната постапка се обезбедува и материјалноправна правичност, која се остварува при одлучувањето за повредените, оспорените или загрозените граѓански субјективни права. Субјективните права кои се прокламирани и признати со материјалноправните прописи во парничната постапка добиваат ефикасна заштита. Со конечно решавање на спорните ситуации, од правниот поредок се отстрануваат тензиите и конфликтите, се остварува правната сигурност и се воспоставува социјалниот мир.

⁴⁰ Види чл. 9 од ЗПП.

⁴¹ Види чл. 7 ст. 1 од ЗПП.

гаранција ќе имплицира опис на бескрајни варијации на процесни методи на работа – со цел да се испита дали секоја од нив го обезбедува на странките правото на фер можност да се бранат, и уште поопшто, да бидат сослушани во постапката. Оттука, тие заклучуваат дека правото на странката да биде сослушана во постапката претставува заеднички именител на сите тие безбројни варијации, именител кој има два главни резултати: 1) воспоставување на минимум стандарди на процесна правичност и 2) дистинкција на тие минимум стандарди од другите правила кои се сметаат за несусштуински, па дури и неопортунни елементи на процесниот формализам.⁴²

18. Начелото на сослушување на странките е еден од основните процесноправни постулати. Важи за принцип кој е од исклучителна важност за обезбедување на квалитетна правна заштита, поради што ниту еден модерен процесен систем не може да се замисли без неговото присуство. Како фундаментален принцип на постапката, тој се смета за неразвоен атрибут на секоја фаза, стадиум, односно степен на постапката. Со начелото на сослушување на странките се тежнее кон остварување на исклучително важна цел – обезбедување на процесна рамноправност на странките во постапката. Но, поимот процесна рамноправност не треба да не наведе на погрешен заклучок дека принципот на сослушување на странките ја уредува само заемната поставеност на странките во постапката и поради тоа неговата суштина да биде интерпретирана исклучиво како еднаквост на странките. Принципот на сослушување на странките има далеку поголемо значење. Неговата вредност ја гледаме во тоа што тој има тенденција да обезбеди определен квалитет на односот помеѓу странките и третиот процесен субјект – судот. Таквиот квалитет би значел гарантирање на целосна можност за активно партиципирање во постапката и одбрана на своите позиции. По својата суштина тој претставува дел на есенцијалниот минимум на процесни гаранции, присутни во секој цивилизиран систем на делење на правдата. Како фундаментална процесна вредност, принципот на сослушување на странките, по своето значење, не останува само на ниво на начелна одредба уредена со процесните закони. Во одделни правни поредоци тој се издигнува над законот и станува уставна процесна гаранција. Трендот на конституционализацијата, го следи уште еден важен процес т.н. интернационализација на принципот со неговото гарантирање во низа меѓународни инструменти, како елемент на еден поширок процесен стандард – правото на правично судење. Уставот на Република Македонија сè уште не се приклучи на доминантната струја на конституционализирање на темелните процесни стандарди. Правото на странката да биде сослушана во постапката, како индивидуализирана процесна гаранција и понатаму останува надвор од Уставот. Бидејќи станува збор за есенцијална, суштинска компонента на секој процесен систем, сметаме дека би било пожелно правото на странката да биде сослушана во постапката да го добие заслуженото место

⁴² M. Cappalletti, D. Tallon, op. cit., str. 744.

во Уставот на Република Македонија. Тоа може да биде сторено на начин што принципот на сослушување на странките, како конкретна процесна гаранција ќе добие ранг на уставно начело, или, пак, со прокламирање на правото на правично судење, како поширок концепт, кој во себе го инкорпорира и принципот на сослушување на странките.

Milka Rakočević, Ph.D.
Assistant Professor

Substance and function of the adversarial principle in contemporary civil procedure

Summary

The article elaborates the concept and meaning of the principle of hearing the parties in the contemporary civil procedure, also known as the adversarial principle in the theory of procedural law. As one of the basic postulates of civil litigation, the adversarial principle is considered as a principle that is of exceptional importance for providing quality legal protection, due to its principal function – providing procedural equality of the parties in the procedure. The article deals with theoretical analysis of the essence of this basic principle. The focus of interest is set on its concept, meaning, function and goals that are being realized with its presence in the contemporary procedural systems.

Key words: civil procedure, hearing of the parties, adversarial proceedings, procedural equality.

1.01 Изворна научна статија
УДК: 342.84:004(494)

д-р Драги Рашковски*
д-р Викторија Кафеџиска**

Е- гласање во Швајцарија

Абстракт

Избирачите во Швајцарија кои живеат или престојуваат во странство можат да ги остваруваат своите политички права од 1997 година. На почетокот им беше дозволено да гласаат само на територијата на Швајцарија; мораше да се вратат во Швајцарија за да гласаат. Овие одредби беа тесно поврзани со работата на Федералниот совет (владата) во однос на политички соодветното однесување на странците во Швајцарија. Странците немаа право да гласаат на своите национални избори или референдуми додека се на швајцарска територија поради прашањата во врска со суверенитетот на Швајцарија. Токму поради овој факт, Швајцарија не можеше да очекува и другите држави да им дозволат на Швајцарците во странство да гласаат на нивна територија. Всушност, Швајцарија не го ни побара тоа, бидејќи, доколку беше дозволено, Швајцарија ќе требаше да им ги даде истите права на странците во својата земја. Сепак, во 1989 година Федералниот совет го смени својот начин на размислување. Оттогаш, странците имаат право да бидат дел од изборите и референдумите на своите држави на швајцарска територија. Истовремено, беше воведено и поштенското гласање за швајцарските гласачи во странство.

Клучни зборови: гласање по пошта, електронско гласање, електронско гласање преку интернет, избирачко право, мултиканален процес на гласање, Швајцарија

* Авторот е доцент на Правниот факултет Јустинијан Први при УКИМ во Скопје.

** Авторот е вонреден професор на Европскиот универзитет во Република Македонија – Скопје.

